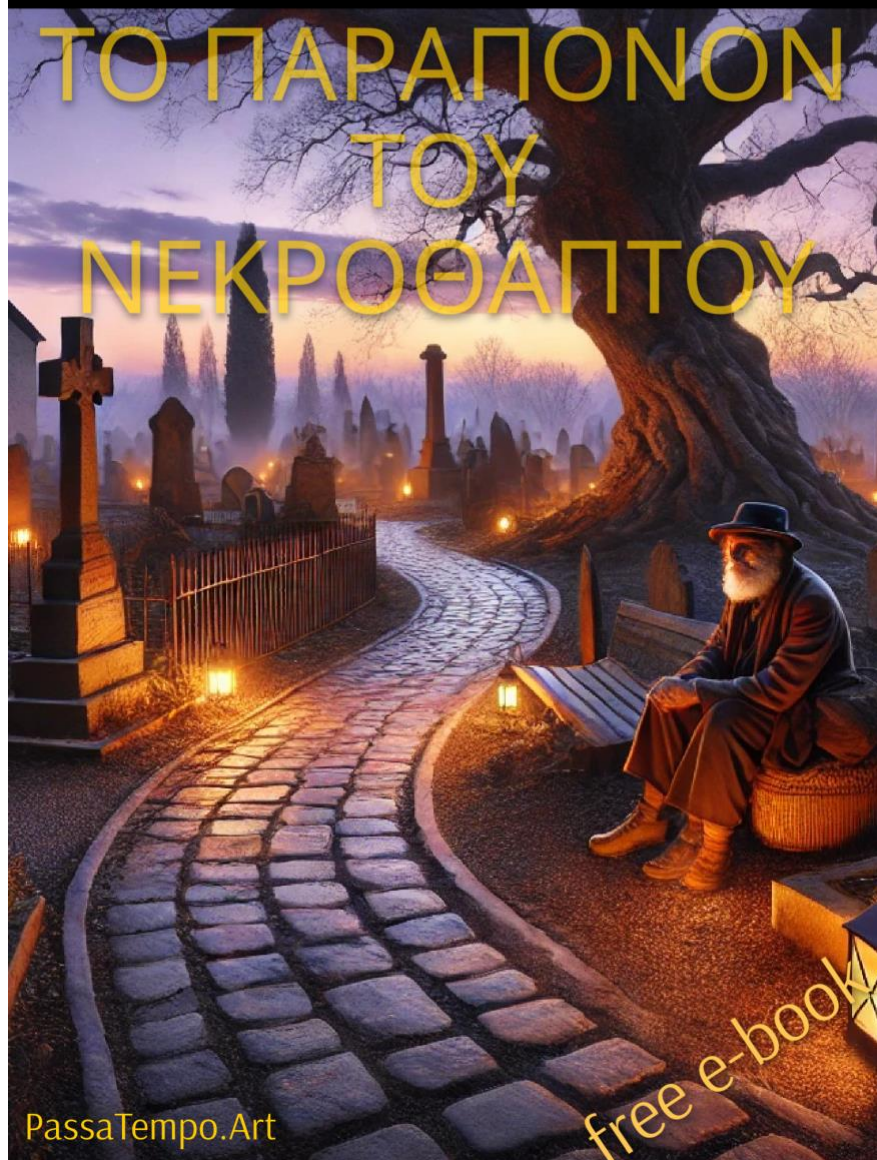

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ
ΡΟΪΔΗ

1895 - σαν σήμερα

ΤΟ ΠΑΡΑΠΟΝΟΝ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΘΑΠΤΟΥ

PassaTempo.Art

free e-book

Το παράπονον του νεκροθάπτου

Εμμανουήλ Ροΐδης

Εισαγωγικά σχόλια Τομάζο Παγώνης

«Το παράπονον του νεκροθάπτου», ένα από τα λιγότερο γνωστά διηγήματα του Εμμανουήλ Ροΐδη, εκδόθηκε το 1895 και παραμένει επίκαιρο ακόμα και σήμερα.

PASSATEMPO
.ART

«Απαγορεύεται εις τους σκύλους να εισέρχωνται, επίσης και να κόπτουν άνθη.»

Περί πνευματικών δικαιωμάτων ή Κάτι για κάποιους που δεν...

Τα σχόλια (για την εποχή και την ζωή του Ροΐδη, για την πλοκή του έργου κλπ.), παρότι προσφέρονται δωρεάν, προστατεύονται από πνευματικά δικαιώματα, καθώς και από τη μήνιν των Ερινυών. Ακόμα και το παρόν σημείωμα περί λογοκλοπής προστατεύεται από πνευματικά δικαιώματα.

Ο σχολιαστής διατηρεί όλα τα δικαιώματα επί του έργου και δεν επιτρέπει την αναπαραγωγή, την αναδημοσίευση, τη μετάφραση, την προσαρμογή, την μετάλλαξη, την τροποποίηση, και πολύ περισσότερο την εκμετάλλευση των σχολίων του, εν όλω ή εν μέρει, με οποιονδήποτε τρόπο και με οποιοδήποτε μέσο, χωρίς την προηγούμενη γραπτή άδειά του.

Ακόμα και σήμερα, που η Αστραία απογοητεύθηκε από τους ανθρώπους και εγκατέλειψε τον πλανήτη, η παραβίαση των πνευματικών δικαιωμάτων αποτελεί ποινικό αδίκημα και επισύρει νομικές κυρώσεις.

Με μυθολογικούς όρους, η κλοπή πνευματικής εργασίας —και στην προκειμένη περίπτωση η λογοκλοπή— αποτελεί ύβριν, μια πράξη που δεν την εγκρίνει ούτε καν ο Ερμής.

Τομάζο Παγώνης

Κάτι για την εποχή του Ροΐδη

1Η Σύρος μετά την Απελευθέρωση της Ελλάδας από τους Οθωμανούς. Η φωτογραφία είναι από την ιστοσελίδα <https://www.syros-agenda.gr/>

Μετά από σχεδόν 400 χρόνια υπό οθωμανική κυριαρχία, η Ελλάδα απελευθερώθηκε και έγινε «σχεδόν» ανεξάρτητο κράτος μετά την επανάσταση του 1821. Τόσο ανεξάρτητο όσο και όλα εκείνα τα κράτη που δεν ανήκουν στην οικονομική και στρατιωτική ελίτ του πλανήτη ακόμα και σήμερα. Οι Έλληνες είχαν καταφέρει να διατηρήσουν την γλώσσα και την θρησκεία τους, κατόρθωμα το οποίο ενδεχομένως να αποτελούσε την τήρηση κάποιας συμφωνίας με τους Οθωμανούς τότε που κάποιοι «παρέδωσαν» την πρωτεύουσα πόλη της Αγίας Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Όμως όλα αυτά ανήκουν στην ιστορία, άρα είναι αμφισβητήσιμα.

Το σίγουρο είναι πως τα πρώτα χρόνια του νέου κράτους μόνο σταθερά δεν ήταν—η φτώχεια, οι πολιτικές αναταραχές και οι βαθιές κοινωνικές αλλαγές υπόσχονταν μία αβέβαιη και ταραχώδη πορεία για το έθνος.

Καθώς το νεοσύστατο κράτος αναζητούσε σταθερότητα, η πρωτεύουσά του άλλαξε συνεχώς. Ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο πρώτος κυβερνήτης της χώρας, επέλεξε αρχικά την Αίγινα (1828–1829) ως προσωρινή πρωτεύουσα λόγω της ασφάλειας και της στρατηγικής της θέσης. Το 1829, μετέφερε την πρωτεύουσα στο Ναύπλιο, που τότε αποτελούσε ένα ακμάζον διοικητικό κέντρο. Τελικά, το 1834, ο βασιλιάς Όθωνας όρισε την Αθήνα ως πρωτεύουσα, γοητευμένος από το ιστορικό της βάθος και τις δυνατότητές της να εξελιχθεί σε μια σύγχρονη πόλη.

Όμως, το 1836 που γεννήθηκε ο Ροΐδης, θα μπορούσε κανείς να πει πως πολιτιστική πρωτεύουσα της Ελλάδας ήταν η γενέτειρά του, η Σύρος. Ένα

νησί κοντά στην Αθήνα που αποτελούσε ένα από τα σημαντικότερα οικονομικά κέντρα της Ελλάδας. Το πολυσύχναστο λιμάνι της, η Ερμούπολη, γνώρισε άνθηση ως κόμβος εμπορίου, κουλτούρας και καλλιτεχνικής καινοτομίας. Πρόσφυγες από την Χίο, την Σμύρνη και τα Ψαρά, έδιναν ένα κοσμοπολίτικο χρώμα στον νησί στο οποίο καλλιεργήθηκαν προοδευτικές ιδέες, λογοτεχνικές φιλοδοξίες και κριτικός λόγος—στοιχεία που διαμόρφωσαν την ψυχροσύνθεση του Εμμανουήλ Ροΐδη.

<>

Κάτι για τον Εμμανουήλ Ροΐδη

Γεννημένος στο κοσμοπολίτικο περιβάλλον της Σύρου, ο Ροΐδης ανέπτυξε οξύ πνεύμα και αφοπλιστικό σαρκασμό—χαρακτηριστικά που καθόρισαν τη λογοτεχνική του πορεία. Σε αντίθεση με τη ρομαντική λογοτεχνία της εποχής του, το έργο του χαρακτηριζόταν από σκεπτικισμό, δριμεία ειρωνεία και ατρόμητη κριτική απέναντι στην εξουσία. Χάρη στις πλούσιες εγκυκλοπαιδικές του γνώσεις, σχολίαζε με μοναδικό τρόπο τα έργα και τις ημέρες των συμπατριωτών του – και όχι μόνο.

Κοσμογυρισμένος για την εποχή του, έζησε τα παιδικά του χρόνια στην Γένοβα της Ιταλίας και αργότερα στην Ρουμανία όπου ο πατέρας του

διατηρούσε εμπορικές επιχειρήσεις. Γύρω στο 1855, όταν ήταν 19 ετών, εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου αναδείχθηκε ως ένας από τους σημαντικότερους σατιρικούς συγγραφείς.

Έχοντας δει «πολλών ανθρώπων τα άστεα» και έχοντας γνωρίσει «πολλών τους νόες», χρησιμοποίησε το χιούμορ και τον σαρκασμό για να αποκαλύψει τη διαφθορά στην πολιτική, την υποκρισία στη θρησκεία και τις κοινωνικές ανισότητες.

Φυσικά, στην εποχή του θεωρήθηκε αμφιλεγόμενος. Λογοκρίθηκε, αμφισβητήθηκε και απορρίφθηκε όσο κανείς άλλος. Ωστόσο η συμβολή του στην νεοελληνική και στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία είναι αδιαμφισβήτητη. Η οξεία ειρωνεία και η ατρόμητη κριτική του απέναντι στην εξουσία, τη διαφθορά και την κοινωνική αδικία τον ανέδειξαν σε λογοτεχνική μορφή που προηγήθηκε της εποχής της. Πολλοί τον συνδέουν με σπουδαίους σατιρικούς όπως τον Βολταίρο, τον Σουίφτ και τον Χάινε.

Ένα από τα πλέον χαρακτηριστικά στοιχεία της γραφής του Ροΐδη ήταν η χρήση της Καθαρεύουσας, της γλώσσας που προωθήθηκε τον 19ο αιώνα ως γέφυρα μεταξύ αρχαίων και νέων ελληνικών. Σε αντίθεση με τη Δημοτική, που μιλούσε ο λαός, η Καθαρεύουσα διέθετε δομές και λεξιλόγιο πιο κοντά στην Αρχαία Ελληνική. Όμως, σε αντίθεση με άλλους συγγραφείς που χρησιμοποίησαν αυστηρές γραμμές, ο Ροΐδης αξιοποίησε την καθαρεύουσα με τρόπο παιγνιώδη και δηκτικό, δίχως να διστάσει να προσθέσει λέξεις και εκφράσεις της καθομιλουμένης. Τέτοιου είδους «πινελιές δημοτικής» στα

γραπτά του, υπήρξαν αρμονικές και σύμφωνες με το «συντακτικό» και την δομή της αρχαίας παράδοσης. Έτσι, προσέδωσε στις σάτιρές του μια ξεχωριστή φωνή και μιαν αιχμηρότητα ανεπανάληπτη. Με την γλωσσική του ευρηματικότητα μάλιστα, όχι μόνο σχολίαζε κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα, αλλά σατίριζε και τις ίδιες τις γλωσσικές διαμάχες της εποχής του. Το πλέον γνωστό έργο του, «**Η Πάπισσα Ιωάννα**» (1866), μια σκληρή κριτική απέναντι στους θρησκευτικούς θεσμούς, οδήγησε στον αφορισμό του. Όμως, παρότι αντιμετώπισε σφοδρή κριτική και κοινωνική κατακραυγή, παρέμεινε έγκυρος και σεβαστός στους λογοτεχνικούς κύκλους και κάποτε υπηρέτησε ως διευθυντής της Εθνικής Βιβλιοθήκης. Η γραφή του, που συνδύαζε ιστορική γνώση με αιχμηρή σάτιρα, παραμένει επίκαιρη μέχρι σήμερα, επηρεάζοντας τη σύγχρονη πολιτική σάτιρα και τον κοινωνικό σχολιασμό.

Η επιρροή του είναι επίσης εμφανής σε μεταγενέστερους Έλληνες συγγραφείς όπως ο **Νίκος Καζαντζάκης** και ο **Κώστας Βάρναλης**, οι οποίοι επίσης αξιοποίησαν την σάτιρα για να καταδείξουν πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα.

Σήμερα, σε μια εποχή που η πολιτική διαφθορά, η χειραγώγηση των μέσων ενημέρωσης και οι οικονομικές αδικίες παραμένουν στο προσκήνιο, η φωνή του Ροΐδη μοιάζει πιο επίκαιρη από ποτέ. Η κριτική του απέναντι σε ένα πολιτικό σύστημα που εξαπατά τους πολίτες, σε θρησκευτικούς θεσμούς που εμποδίζουν την πρόοδο και σε μια κοινωνία που αγνοεί τους αδύναμους, μας αφορά ακόμα περισσότερο από όσο αφορούσε τους σύγχρονούς τους. Διότι στην εποχή του Ροΐδη, η Ελλάδα είχε μόλις απελευθερωθεί.

Ενώ σήμερα αρχίζουμε σιγά σιγά να αντιλαμβανόμαστε πως η Ελλάδα ποτέ δεν απελευθερώθηκε.

Πλοκή & Κεντρικά Θέματα του έργου του Ροΐδη «Το Παράπονον του Νεκροθάπτου»

Στο απόκοσμο σκηνικό ενός ερημικού νεκροταφείου, υπό το τρεμάμενο φως ενός φαναριού, ο Αργύρης Ζώμας—πρώην εύπορος ψαράς και αγρότης από τη Σύρο—εξιστορεί την τραγική διαδρομή της ζωής του σε έναν ανώνυμο ακροατή (ίσως στον ίδιο τον Ροΐδη). Από θύμα πολιτικής απάτης και οικονομικής καταστροφής, έχει καταλήξει νεκροθάπτης στην Αθήνα. Είναι συντετριμμένος και παραδομένος στην απόγνωση.

Ο Ζώμας εξαπατάται από τις υποσχέσεις ενός υποψήφιου βουλευτή, ο οποίος του εγγυάται μια σίγουρη θέση στο δημόσιο, μια υποτροφία για τον γιο του και οικονομική ασφάλεια, με αντάλλαγμα την ψήφο του. Όμως, όταν ο πολιτικός εκλέγεται, ξεχνά τις δεσμεύσεις του, αποκαλύπτοντας τη βαθιά ριζωμένη διαφθορά του συστήματος.

Απελπισμένος, ο Ζώμας παρασύρεται και επενδύει τις οικονομίες του σε άχρηστες μετοχές σιδηροδρόμων, οδηγώντας την οικογένειά του στη φτώχεια. Χωρίς χρήματα, αναγκάζεται να δουλέψει εξαντλητικά—πρώτα ως αχθοφόρος και στη συνέχεια ως νεκροθάφτης. Στο μεταξύ, η οικογένειά του βυθίζεται στη δυστυχία: η γυναίκα του μαραζώνει από τις αλλεπάλληλες εγκυμοσύνες, ενώ τα παιδιά του πεθαίνουν το ένα μετά το άλλο. Τέσσερα από αρρώστιες, ένα σε φρικτό ατύχημα με άμαξα, και, τέλος, η κόρη του οδηγείται στην τρέλα και τον θάνατο ύστερα από μια ανείπωτη τραγωδία.

Ο θρήνος του Ζώμα δεν είναι απλώς η εξομολόγηση ενός χαμένου ανθρώπου· είναι ο καθρέφτης μιας κοινωνίας που αδιαφορεί για τους αδύναμους. Ο Ροΐδης σκιαγραφεί έναν κόσμο όπου οι φτωχοί συνθλίβονται, ενώ οι ισχυροί ευημερούν, έναν κόσμο όπου οι πολιτικοί εκμεταλλεύονται τον λαό και έπειτα τον εγκαταλείπουν στη μοίρα του. Πράγματα δηλαδή απελπιστικά επίκαιρα ακόμα και σήμερα.

Με λιτές, δυνατές προτάσεις και μια αφηγηματική τεχνική που ισορροπεί ανάμεσα στο προσωπικό δράμα και την κοινωνική σάτιρα, ο Ροΐδης συνθέτει ένα αφήγημα γεμάτο ειρωνεία και πικρό σαρκασμό. Ο Ζώμας μιλάει σε πρώτο πρόσωπο, με έναν λόγο συναισθηματικά φορτισμένο και σχεδόν θεατρικό, κάνοντας τον αναγνώστη να νιώθει πως κάθεται δίπλα του, ακούγοντας την εξομολόγησή του.

Οι περιγραφές του Ροΐδη είναι γκροτέσκες και έντονες. Η Αθήνα προβάλλεται

μέσα από σκληρές, σχεδόν σουρεαλιστικές εικόνες: δρόμοι βουτηγμένοι στη λάσπη και το αίμα, ασφυκτικές παραγκουπόλεις, το απόκοσμο, εγκαταλελειμμένο νεκροταφείο όπου εργάζεται ο Ζώμας. Το ύφος του συγγραφέα συνδυάζει τον ρεαλισμό με την υπερβολή, δημιουργώντας μια ατμόσφαιρα που θυμίζει εφιάλτη.

Ο «Θρήνος του Νεκροθάφτη» δεν είναι απλώς μια ιστορία προσωπικής τραγωδίας· είναι ένα οξύ σχόλιο πάνω στη διαφθορά, τις κοινωνικές ανισότητες και την αδιαφορία της εξουσίας. Ο Ροΐδης καταγράφει την υποκρισία ενός πολιτικού συστήματος που εκμεταλλεύεται τους φτωχούς, υποσχόμενο ελπίδα, μόνο και μόνο για να τους εγκαταλείψει μόλις πάρει αυτό που θέλει.

Η ιστορία του Ζώμα δεν ανήκει στο παρελθόν. Αντηχεί τις δοκιμασίες όλων εκείνων που έχουν εγκαταλειφθεί από ένα σύστημα φτιαγμένο για να εξυπηρετεί τους ισχυρούς. Όπως ο Τζορτζ και ο Λένι στο *Άνθρωποι και Ποντίκια* του Στάινμπεκ, έτσι και ο Ζώμας είναι ένας άνθρωπος που αγωνίζεται σε έναν κόσμο που δεν έχει χώρο για τους αδύναμους. Ο θρήνος του, επομένως, δεν είναι απλώς προσωπικός—είναι πανανθρώπινος και αιώνιος.

Και τώρα, κάθισε, άκουσε και άφησε τον ανώνυμο αφηγητή να σε οδηγήσει στα βάθη του θρήνου του Αργύρη Ζώμα...

...μα μην ξεχάσεις πως στο νεκροταφείο που ο Ζώμας «θάβει» τα χρόνια της ζωής που του έχει απομείνει «Απαγορεύεται εις σκύλους να εισέρχονται, επίσης και να κόπτουν άνθη». Είναι άραγε σάτιρα για τον «αμόρφωτο» άνθρωπο που έγραψε την πινακίδα ή μήπως μια αλληγορία για όλους τους «σκύλους» που «εισέρχονται» στην ζωή μας και «κόπτουν άνθη»?

<>

ΤΟ ΠΑΡΑΠΟΝΟΝ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΘΑΪΠΤΟΥ

Πως έτυχε προ πολλών ήδη ετών να ενδιαφέρωμαι δι' ένα τάφον του παρά την Βάθειαν κοιμητηρίου, τούτο δεν ενδιαφέρει ποσώς τον αναγνώστην. Προς αποφυγήν μόνον πάσης υποψίας ότι πρόκειται περί αισθηματικής τινος γλυκαναλατίας, δεν θεωρώ περιττόν να προσθέσω, ότι δεν αναπαύεται υπ' αυτόν Μαρίκα τις, Ελένη ή Περσεφόνη, αλλά καλός άνθρωπος ονομαζόμενος Αντώνης. Τούτον μετέβαινα ενίοτε να επισκεφθώ, όχι μόνον διότι με είχεν αφήσει καλιάς αναμνήσεις, αλλά και διότι με ήρεσκεν ο περίπατος εκείνος.

Πλην της πεδιάδος της Βάθειας δεν πιστεύω να υπάρχη άλλο μέρος εις τας Αθήνας, το οποίον να προξενή εις τον θεατήν την εντύπωσιν της ευρυχωρίας. Το Στάδιον, η συνοικία Ραγκαβά, το Βατραχονήσι και οι πρόποδες του Λυκαβηττού είναι βεβαίως γραφικώτατοι. Το μόνον της εικόνας ελάττωμα είνε η υπερβολική συσσώρευσις και ποικιλία των προκειμένων εις θαυμασμόν. Πάρα πολλοί λοφίσκοι, βράχοι, φάραγγες, χαράδραι, στήλαι, στέγαι, βυζαντινοί θόλοι και παντοία άλλα πράγματα, σπανίως επιτρέποντα εις τον οφθαλμόν να διακρίνη πού σμίγει το στερέωμα μετά της γης, ή τουλάχιστον να αναπαυθή επί κάπως ομαλής επιφανείας. Εφάμιλλος της ανωμαλίας του οχήματος είναι και των χρωμάτων η ποικιλία, το λευκόφαιον του κονιορτού, το σιτόχρουν των αρχαίων μαρμάρων, η ώχρα του ηλιοκαούς φόρτου, ο σπινθηρίζων υδράργυρος της θαλάσσης και αραιαί τινες πράσιναι κηλίδες, εσπαρμένα με φειδωλίαν Εξηνταβελώνη. Εις ταύτα πρέπει να

προστεθή, όταν κλίνη ο ήλιος προς την δύσιν, και τις εις τον ουρανόν κατάχρησις χρυσού, πορφύρας, σαπφείρων και αμεθύστων. Όλα είναι βεβαίως εύμορφα, αλλά και ενθυμίζουν κάπως την παρδαλήν στιλπνότητα της προθήκης τον Μάυφαρτ, πριν αμαυρώση τα χρώματά της της δεκαετούς διαλύσεως η αγωνία.

Όλως διάφορος είνε η όψις της Βάθειας, όπου ουδέν υπάρχει το δυνάμενον να θαμβώση την δράσιν, αλλ' ούτε να την κουράση. Κρίνων εκ του ονόματος και της χαμηλότητος αυτής θα έκλινε να την υποθέση τις ως είδος τι χωνίου, ενώ μόνον εκεί δύναται να εντρυφήση εις άφρακτον ορίζοντα του Αθηναίου ο οφθαλμός.

Η πεδιάς εκτείνεται ομαλή μέχρι της ωχράς χλόης του Ελαιώνος· η διατέμνουσα αυτήν μακρά δενδροστοιχία και οι εσπαρμένοι εις μεγάλας απ' αλλήλων αποστάσεις χαμηλοί οικίσκοι συντελούσιν εις το να καταστήσωσι την εντύπωσιν της εκτάσεως έτι μάλλον επιβλητικήν. Αν δε τύχη να είναι η ημέρα φθινοπωρινή, ο ουρανός μολυβδόχρους, να σείη υγρός άνεμος τα καλάμια, να παίζουν πάπια εις λίμνας σχηματισθείσας υπό προσφάτου βροχής και να παρελαύνουν επί της βορβορώδους λεωφόρου κοπάδια γάλλων και αμάξια μούστου και σανού, δεν χρειάζεται τότε μεγάλη δύναμις φαντασίας διά να υποθέση τις ότι κατάρθωσε δι' ενός πηδήματος να μετοικήση από την οδόν Αγίου Κωνσταντίνου εις χωράφιον της Βλαχίας. Οι δε κλίνοντες να θεωρήσωσιν υπερβολικήν την αγάπην μου προς τα ομαλά επίπεδα, τα σύννεφα, τα νερομαζώματα, την πάχνην και την υγρασίαν, είναι ελεύθεροι να με παρομοιάσωσι με τους αχαρίστους εκείνους Εβραίους, οίτινες, αηδιάσαντες το επιούσιον μάννα και τα καθημερινά ορτύκια, κατήντησαν ν' αναζητώσι τα πράσα και τα σκόρδα της Αιγύπτου.

Ουχί ολιγώτερον της τοποθεσίας αγροτική είναι και του νεκροταφείου η όψις. Προ της εισόδου κάθηνται εις μικράν τράπεζαν δύο εύθυμοι παπάδες συμπίνοντες μετά χωρικών και καραγωγέων ρητινίτην παρεχόμενον υπό δύο γειτονικών οινοπωλείων, τα οποία ωνόμασαν προσφυέστατα οι ιδιοκτήται αυτών το μεν «Ανάπαυσις» και το άλλο «Ματαιότης». Ευθύς δ' άμα υπερβή την πύλην, ευρίσκεται ο επισκέπτης προ μαύρου πίνακος φέροντος την επιγραφήν:

«Απαγορεύεται εις τους σκύλους να εισέρχωνται, επίσης και να κόπτουν άνθη»

, της οποίας η χρησιμότης φαίνεται κάπως αμφίβολος, εκτός αν υποτεθή, ότι ξεύρουν οι σκύλοι της Βάθειας ανάγνωσιν ή συνηθίζουν να κόπτουν άνθη.

Μετά τινα βήματα εισέρχεται εις περιτειχισμένον αγρόν, ολίγον

διαφέροντα των γειτονικών ατειχίστων. Εξαιρουμένων τω ὄντι ευαρίθμων τινών παρά την εκκλησίαν, οὔτε στήλας βλέπεις οὔτε πυραμίδας, οὔτε προτομάς, οὐδ' ἄλλο ἐξέχον σύμβολον αἰωνίου ὕπνου. Καὶ αὐτὴ ἡ βλάστησις οὐδὲν ἔχει το αποκλειστικῶς νεκρικόν. Πολὺ περισσότεραι πεύκαι καὶ ακακίαι παρά κυπάρισσοι καὶ ἰτέαι καὶ κατὰ γῆς χαμόμηλα, ἀγκάθια καὶ ἀνεμώναι. Ἡ ἐντύπωσις ἀγροῦ εἶναι τοιαύτη, ὥστε εἰς γωνίαν τινά, ὅπου εἶχαν γίνῃ ἀνασκαφαί, ἐξέλαβα μακρόθεν ὡς πεπόνια δύο ἢ τρία λευκάζοντα μεταξύ τοῦ χόρτου κρανία. Οὐδέ πιέζουσι βαρεῖαι πλάκες τὰ στήθη τῶν νεκρῶν. Οἱ πλείστοι τῶν τάφων εἶνε ἀπλά κηπάρια, φυτευμένα με κόκκινα γεράνια, κόκκινες περιπλοκάδες καὶ κόκκινες δενδρομολόχες.

Το δε ὄνομα καὶ αἱ ἀρεταὶ τοῦ ὑπ' αὐτὰς ἀναπαυομένου ἀναγράφονται ἐπὶ τοῦ υπερκειμένου σταυροῦ ἢ, ἀν τύχη ἡ ἀνύμνησις αὐτῶν πολλὰ μακρά, ἐπὶ φύλλου χάρτου τοποθετημένου ἐντὸς ξυλίνης θήκης, ὅπισθεν υαλίου ἢ σιδηροῦ πλέγματος, ὡς δηλοποιήσις πλειστηριασμοῦ. Πλὴν τοῦ ἐντύπου ἢ χειρογράφου ἐπιταφίου περιέχονται εἰς τὰς θήκας ταύτας τεχνητὰ ἄνθη, κορδέλλαι, φακιόλια, πλεξίδες καὶ πολλάκις ἡ φωτογραφία τοῦ μακαρίτου ἢ τῆς μακαρίτριας, ζωντανῆς ἢ ἀποθαμένης. Τὰ ἐνθυμήματα ταῦτα καθιστᾷ ἐτι συγκινητικώτερα ἡ νεαρά ὡς ἐπὶ το πολὺ ἡλικία τῆς καταλιπούσης αὐτά. Εἰς οὐδεμίαν τῶ ὄντι ἄλλην ἡλικίαν φαίνεται ἀναπτυσσόμενος τόσον πρωΐμως ὁ πόθος τῆς αἰωνίου ἀναπαύσεως. Τοῦτο δὲν ἡδυνάμεθα νὰ το ἐννοήσωμεν πῶς συμβαίνει, μέχρις οὐ εὐηρεστήθη νὰ μᾶς το ἐξήγησῃ ὁ κ. Χατζημιχάλης, τὸν ὁποῖον ἡτυχήσαμεν ἡμέραν τινά νὰ συναντήσωμεν ἐκεῖ πλησίον, ἐπισκεπτόμενον τοὺς ἀσθενεῖς τοῦ.

Το πλῆθος τῶν προῶρων θανάτων πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸ ὅτι ἔκτακτος καὶ δι' αὐτὰς τὰς Ἀθήνας εἶνε τῆς συνοικίας ἐκείνης ἡ ρυπαρότης καὶ πνιγνρότεραι αἱ ἀναθυμιάσεις. Διὰ νὰ πεισθῇ τις περὶ τούτου, ἀρκεῖ νὰ περιέλθῃ ἐπὶ τέταρτον τῆς ὥρας τὰς ὁδοὺς αὐτῆς υπερπηδῶν βούρκους καὶ κοπρώνας, καὶ εἰσερχόμενος ἔπειτα εἰς τὸ νεκροταφεῖον ν' ἀνάγνωσῃ ἐπὶ μακρὰς σειρὰς σταυρῶν: Μαρία Μάρκου, ἐτῶν δεκοκτῶ—Χαρίκλεια Μάρκου, ἐτῶν δεκαῆξ—Ἀναστασία Πόγγα, ἐτῶν δεκαῆξ—Μαριγὼ Φλάμπουρα, ἐτῶν δεκαεννέα.—Εὐτυχία Λύκου, ἐτῶν δεκαπέντε καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς.

Εἰς αἰρετικῶς ἀνθρόν εἶναι τοῦ Χάρωνος τῆς Βάθειας τὸ χαρέμι! Εἰς τοῦτο πρέπει πιθανῶς ν' ἀποδοθῇ τὸ οἰζύτερον ἄλγος τῶν πενθούντων καὶ ὁ ἐλεγεῖακὸς οἰστρος τῶν ἐπιγραφῶν. Αἱ πλείσται τούτων εἶναι ἔμμετροι καὶ τόσον μακραί, ὥστε μόνον ἀπεσπασμένας στροφὰς δυνάμεθα πρὸς ἐκτίμησιν αὐτῶν νὰ παραθέσωμεν·

*Εδώ κοιμάται η σύζυγος μου, η πολυγαπημένη,
 με στεναγμούς και οδυρμούς μας έφυγε η καϋμένη.
 Που είσαι, Ελένη μου; Για έβγα να σε δούμεν
 κι' από τη μαύρη μας καρδιά δυο λόγια να σε πούμεν.*

Και ολίγον κατωτέρω·

*Διαβάτα που με θαυμασμό το μνήμα της κυττάζεις,
 και τ' όνομα της στο Σταυρό το νεκρικό διαβάζεις,
 ειπέ της ανθρωπότητας, ωραίες διαβάτα,
 ότι ενταύθα κοιτάται υπό την μαύρην πλάκα.*

Άξιον όμως σημειώσεως είναι ότι επί του τάφου τούτου δεν βλέπει τις
 καμμίαν ούτε μαύρην ούτε άσπρην πλάκα, αλλ' αυτή είναι, ως και
 πλείσται των άλλων πλακών, ποιητική μεταφορά.

Προς αριστεράν του ανωτέρω δύναται τις ν' αναγνώση υπό υάλινον
 πίνακα έντυπον επιτάφιον άλλης πολυκλαύστου Ελένης αποτελούμενον εκ
 δέκα όλων στροφών, οίαι αι κατωτέρω:

*Η φιλότατη μας Ελένη
 απ' τα σπλάγχνα της μητρός της έφυγε και πάει σ' τον Άδη, ετυφλώθηκε το
 φως της.
 Με τα εύμορφα της κάλλη εις τον Άδη καταβαίνει
 κι ο λαμπρός της χαρακτήρας πάσας νέας υπερβαίνει, κτλ.*

Περισσότερον όμως ήρεσεν εις ημάς το εξής·

*Όποιος δάκρυ χύση εις το μαύρο τούτο χώμα,
 θα λούση βέργα λεμονιά με τ' άνθη στολισμένη
 και μια ψυχή αγγελική μέσα στη γη κρυμμένη.*

Αλλεπάλληλοι αποδημίοι και άλλαι φροντίδες μ' έκαμαν ν' αμελήσω και σχεδόν να λησμονήσω επί πολλά έτη τον Αντώνην. Όταν και πάλιν τον ενθυμήθην, επόμενον ήτο να εύρω το άσυλον αυτού κάπως παρηλλαγμένον. Αι κυπάρισσοι είχαν μεγαλώση, ο πληθυσμός των νεκρών ήτο τετραπλάσιος και οι σταυροί τόσον πυκνοί, ώστε ολίγος απέμενε τόπος εις τα χαμόμηλα και τας ακάνθας. Εις ταύτα πρέπει με βαρείαν συνείδησιν να προσθέσω, ότι κατά το διάστημα της μακράς εγκαταλείψεως ο τάφος του φίλου μου είχαν ερημωθή τελείως. Τα ξύλινα κάγκελλα έκείντο κατά γης, αι γάστραι ήσαν ανεστραμμένοι και ουδ' ίχνος απέμενεν επιγραφής επί του μαύρου σταυρού, τον οποίον είχε μεταβάλλη εις κόκκινον η σκωρία.

Εζήτησα τον γέροντα νεκροθάπτην προς διόρθωσιν της αταξίας, αλλ' ως έμαθα από την λιβανίζουσαν γειτονικόν τάφον μαυροφόραν, ούτος είχε κατατεθή προ ετών εκεί οπού κατέθετε πριν τους άλλους. Υπήρχεν όμως διάδοχος αυτού, του οποίου μ' έδειξε την κεφαλήν προβάλλουσαν κατά την στιγμήν εκείνην εκ του υπογείου της οστεοθήκης. Μετά την κεφαλήν εφάνη ο κορμός και έπειτα αι μακραί κνήμαι, των οποίων ήρκεσαν ολίγοι διασκελισμοί να μεταφέρωσι πλησίον μου τον κάτοχον αυτών.

Εις τούτον έσπευσα να εξηγήσω ότι επεθύμουν να περιφράξω και να περιποιηθή, επί δικαία αμοιβή, του φίλου μου το μνήμα. Ενώ όμως ωμίλουν και αφού ακόμη ετελείωσα, δεν έπαυεν ο νεκροθάπτης να με παρατηρή από κορυφής μέχρι ποδών, μετ' επιμονής την οποίαν δεν ηδυνάμην να εννοήσω, αφού ουδέν βεβαίως έχει το εξαιρετικώς περίεργον ή αξιοθέατον το υποκείμενόν μου. Η απορία μου ηύξησεν έτι μάλλον, όταν αίφνης με ηρώτησε με πολλήν οικειότητα·

-Δε με θυμάσαι;

Εκοίταξα τότε αυτόν με περισσοτέραν προσοχήν και δεν τον ευρήκα εύμορφον. Υψηλός ως οβελίσκος, ξηρός ως μούμια, ηλιοκαής ως Βεδουίνος, με κνήμας ως καλάμια και λαιμόν καμήλου, μου υπενθύμιζε τους απαισίους εκείνους Άραβας ασκητάς, των οποίων η αιφνιδία συνάντησις μ' έκαμε πολλάκις ν' ανατριχιάσω εις τας στενωπούς του Καΐρου. Εφ' όσον όμως εξηκολούθουν να τον παρατηρώ, ελάμβαναν αι αναμνήσεις μου αλλοίαν τροπήν και από την χώραν των Φαραώ με μετέφεραν εις φαιδράν νήσον του Αιγαίου. Αντί κίτρινου ποταμού έβλεπα ύδατα γαλανά· αντί μιναρέδων, φοινίκων και καμήλων, αμπέλους, ρωδιάς, αίγας, όρνιθας και χοίρους, και πολύ μάλλον παρά με Δερβίσην του Καΐρου, εύρισκα ότι ομοιάζει ο ηρειπωμένος εκείνος

νεκροθάπτης με το φάντασμα ανθρώπου, τον οποίον είχα γνωρίσει προ χρόνων πολλών ακμαίον εις την Σύρον, με σάρκα υπό το δέρμα, με οδόντας εις το στόμα, με μύστακα ανωρθωμένον, με λάζον εις την ζώνην και πολλάκις γαρούφαλον εις εις το αυτίον.

Η αναπαράστασις αύτη συνεδέετο με φαιδράς εκδρομάς εις την Δελαγράτσιαν, με λουτρά εις θάλασσαν χλιαράν και εύθυμα έπειτα προγεύματα εις γειτονικόν κήπον με ψάρια τηγανητά, νεόκοπα σύκα, χλωρόν τυρίον και εύμορφον οικοκυράν προσφέρουσαν πάντα ταύτα. Τα λουτρά, ο κήπος, η οικοκυρά, και πλην αυτών η ωραιότερα βάρκα της Σύρου, ανήκον τότε εις τον άνθρωπον εκείνον, του οποίου μόνον το όνομα δεν ηδυνάμην να ενθυμηθώ. Επί τέλους όμως κατώρθωσα να ανεύρω και τούτο·

-Ο Αργύρης Ζώμας! ανέκραξα τρίβων τους οφθαλμούς μου.

-Όλος-όλος, απεκρίθη ο δυστυχής σπογγίζων τους ιδικούς του.

-Και πώς κατήντησες εδώ;

Αντί ν' απαντήση έσφιξε τους γρόνθους του ψιθυρίζων

-Ανάθεμα εις την πολιτικήν.

Καθώς όλοι οι κακότυχοι, είχε κ' εκείνος μεγάλην όρεξιν να μου διηγηθή την θλιβεράν του ιστορίαν. Αλλ' είχεν ήδη νυκτώσει, ο καιρός ήτον άσχημος και εκατοίκουν μακράν. Ητοιμαζόμεν να τον αποχαιρετήσω αναβάλλων εις την προσεχή μου επίσκεψιν την ακρόασιν των παραπόνων του κατά της πολιτικής, όταν η προ πολλού υπεράνω της κεφαλής μας αιωρούμενη βροχή ήρχισε να καταπίπτη ραγδαία. Μου επρόσφερε τότε άσυλον εις το παράπλευρον του εκκλησιδίου παράπηγμα και με παρεκάλεσε να του προσφέρω ολίγον ρετσινάδον ως προφυλακτικόν κατά της υγρασίας.

Το ολίγον ρετσινάδον ήτο μία όλη οκά, την οποίαν η μονόφθαλμος υπηρέτρια του παντοπωλείου «η Ματαιιότης» ήλθε να καταθέση επί χωλής τραπέζης με δυο ποτήρια και δρακιάν μαύρων ελαιών. Πλην της χωλής τραπέζης, υπήρχαν εκεί και δύο χωλά σκαμνία• το σκότος όμως ήτο ψηλαφητόν, μέχρις ου άναψεν ο φιλοξενών με μικρόν οκτάγωνον φανάριον έχον σχήμα θυμιατηρίου και υπεξαιρεθέν πιθανώς έκ τινος απροστατεύτου τάφου.

Η θέσις μου ήτο, το ομολογώ, ικανώς αλλόκοτος και πας γνώριμος μου

θα εδικαιούτο να γελάση βλέπων με την ώραν εκείνην εις το βάθος
ερήμου κοιμητηρίου, συμπίνοντα με νεκροθάπτην υπό το φέγγος νεκρικής
κανδήλας. Εγώ όμως ουδεμίαν είχα όρεξιν να γελάσω κατεχόμενος υπό
αδιηγήτου αθυμίας. Ο άνθρωπος εκείνος μου ενθύμιζε τας φαιδροτάτας
της πρώτης μου νεότητος ημέρας και ουδέποτε κάλλιον κατενόησα την
αλήθειαν του πολυκρότου στίχου του Δάντη•

*Nessum maggior dolore
Che ricordarsi del tempo felice
Nella miseria.*

Αληθές είναι ότι άλλος ένδοξος ποιητής ισχυρίσθη ακριβώς τουναντίον,
κηρύττων τας ευτυχείς αναμνήσεις αναφαίρετον παρηγορίαν· κατά την
ώραν όμως εκείνην τα πάντα συνώμνουν να με κάμουν να πιστεύσω, ότι
δεν ηξεύρει τί λέγει. Εκρύνωνα, εστενοχωρούμην, η βροχή εξηκολούθει
να κροταλίζει επί των σανίδων της στέγης, και το έξω βαθύ σκότος
διέκοπτεν εκ διαλειμμάτων η ωχροτής αστραπής, φωτίζουσα λίμνας
βορβόρου, σειράς σταυρών και κορυφάς κυπαρίσσων. Και του καιρού
όμως και του τόπου πενθιμώτερα ήσαν όσα ήρχισεν ο σύντροφός μου
να με διηγείται.

-Θυμάσαι, με είπε, πόσο όμορφη ήτανε η γυναίκα μου;

-Διατί λέγεις ήτανε; Μήπως απέθανε;

-Ζη ακόμη, μόνον ασχήμισε, ενώ τότες ήρχουνταν από μακριά οι
Συριανοί και συ μαζί με τους άλλους, να κάμετε πρόγευμα εις το
περιβόλι μου πολύ περισσότερο για τα όμορφα της μάτια παρά για τα
δικά μου ψάρια. Δεν εξούλευα, γιατί την ήξευρα φρόνιμη και πως
χάνετε τον καιρό σας. Το μόνο της ελάττωμα, που πταίω κ' εγώ σ' αυτό,
ήταν πώς έκαμνε πολλά παιδιά. Ένα το χρόνο οκτώ χρόνια αραδειαστά
και γυόμελα την ύστερη φορά. Και όσα περισσότερα έκαμνε τόσον
εχαλούσεν η όψη της και το κορμί της και λιγοστεύανε όσοι ήρχουνταν
να την καμαρώνουν και να καλοπλερώνουν τ' αυγά, τα μαρούλια, τα
σύκα και το τυρί μας. Άλλο κακό ήταν πού ήρχισαν να ολιγοστεύουν τα
ψάρια, αφού κατάντησαν στη Σύρα οι ψαράδες όσοι σχεδόν και οι
δικηγόροι. Εσυλλογούμεν και την πρώτη μου κόρη που εμεγάλωνε και
έπρεπε να της ετοιμάσω προίκα. Ενώ είχα αυτήν την συλλογή, έτυχε να
γείνουν εκλογές και να έλθη να ζητήση τους ψήφους μας ένας Αθηναίος
συνταγματάρχης, που είχε κάμη πολλά χρόνια εις τη Σύρα
νομομηχανικός.

Ευγήκε σε περιοδεία εις τα χωριά, και ένα πρωί εξεφύτρωσε με δυο φίλους του εις το περιβόλι μου. Θυμάσαι που τότε ήμουν λεβέντης. Η κόψη του λάζου μου και οι γρόθοι μου ήταν φημισμένοι σ' όλο το βουνό, και μια μέρα εσήκωσα για στοίχημα μια γαϊδούρα γκαστρωμένη.

Είχαμε και πολλούς συγγενείς εις τα χωριά, και το γέρο Σαλλούστρο, το μεγάλο ταμπάκη, που τον έσερνε η γυναίκα του από την μύτη. Όλ' αυτά ημπορούσαν να χρησιμέψουν. Με πολλά λοιπόν καλοπιάσματα και γλυκά λόγια μου επρότεινε ο υπονήφιος να γίνω κομματάρχης του και αντιπρόσωπος στην κάλη του, κ' έπειτα θα μου έκαμνεν ό,τι ήθελα. Θα με διώριζε σε καλή θέσι, εδώ ή στην Αθήνα, θα εγλύτωνε τον κουνιάδο μου που είχαν στη φυλακή για λαθρεμπόριο, θα έβαζε το γυιό μου υπότροφο και δε θυμούμαι πόσα άλλα, πού μ' έκαμναν να βλέπω στον ύπνο μου λαγούς με πετραχήλια. Ερρίχτηκα λοιπόν κατάμουτρα εις τον «εκλογικόν αγώνα», καθώς τον έλεγε, εγώ και όλοι οι δικοί μου. Το περιβόλι μου έγινε εκλογικόν κέντρον και από το πρωί ως το βράδυ έτρεχα να κάμω προπαγάνδα, να μοιράζω φωτογραφίες, προγράμματα, υπόσχεσες, και όπου ήταν ανάγκη και γροθιές. Η γυναίκα μου εμοίραζε και εκείνη φέτες καρπούζι, γλυκά λόγια και γλυκές ματιές. Ενα βράδυ ήλθεν η καημένη με πολλή της ντροπή να μου ξομολογηθή πώς για να πάρη μαζί μας ένα αντίθετο κομματάρχη αναγκάστηκε να τον αφήση να την φιλήση και να του υποσχεθή στα ψέματα κάτι παραπάνω. Τόσος ήταν ο φανατισμός μου, που της το συγχώρεσα και αυτό, με τη συμφωνία να μην το ξανακάμη, και με τον κρυφό σκοπό να σπάσω τα κόκκαλα τον μασκαρά άμα τελείωναν η εκλογές.

Εις τη δεύτερη περιοδεία εχάλασεν ο καιρός και έμεινεν ο συνταγματάρχης να τον φιλοξενήσω. Αφού τον εκαλοτάγισα, με ηρώτησε διά τα ιδιαίτερά μου και... του είπα πως το περιβόλι δίδει μικρό εισόδημα και το κέρδος των ψαριών το τρώγει το διάφορο τον χρέους για τις δυο βάρκες. Τότε μ' εσυμβούλεψε να πουλήσω αμπέλια και βάρκες και ν' αγοράσω κάτις μετοχές της Πελοποννήσου που επουλούσε εις το Χρηματιστήριον ο ανταποκριτής ενός κάποιου Γούστα από την Αθήνα. Απ' αυτές θα έπαιρνα διάφορο δέκα τα εκατό, θα είχα και τη θέσι μου και θα επάντρευα την κόρη μου μ' ένα επιλοχία που είχε κ' εκείνος το δικό τον. Αυτά μου ετσαμπούνιζεν ο καλοθελητής μου, που ανάθεμα το σύννεφον που μου τον εξέρασε στο πτωχικό μου. Έγειναν τέλος πάντων η εκλογές και επέτυχεν ο δικός μας, τελευταίος όμως και μόνον μ' εννηά ψήφους παραπάνω απ' εκείνον που ήρχονταν κατόπιν του....

-Τον επιλαχόντα.

-Καθώς τον λες. Ημπορώ λοιπόν να πω χωρίς να καυχηθώ, πώς αν έλειπαν οι δικοί μου, αυτός θα ήτο ο επιλαχών. Την ημέραν που επήγα να τον αποχαιρετήσω ευρήκα εκεί πολύ κόσμο, αγροφύλακες, δασκάλισσες, ταμπάκηδες, φαναρτζήδες, διάκους, καντηλανάφτες, σκουπιδοξύστες, και αυτόν ακόμη τον μπόγια των σκυλιών.

Ο βουλευτής εκρατούσεν ένα κατάστιχο κ' εσημείωνε τα ονόματα και τί ζητούσεν ο καθένας. Όταν ήρτεν η δική μου σειρά μου είπεν ότι δεν του περισσεύει τίποτε καλόν εις την Σύρα και να πάγω να με βολέψη καλλίτερα εις τας Αθήνας. Εγώ θα προτιμούσα τη Σύρα, όπου με ήξεραν όλοι, μ' εθάμπωνεν όμως η ανωτέρα θέσι και τα γαλόνια του λοχία. Από την άλλη μέρα ήρχισα να τρέχω για να ξεκάμω το κτήμα, τ' ορνιθαριό, τα γίδια και τα γουρούνια μου. Εχρειάσθηκεν όμως ένας μήνας για να εύρω μουστερήδες, γιατί τότες ήθελαν όλοι χαρτιά και κανέναν δεν εγύριζε να δη χωράφια.

Εξεκαθάρισα τέλος πάντων οκτώ χιλιάδες δραχμάς, επαράλαβα τους τριάντα σιδηροδρόμους που μ' έκαμεν ο βουλευτής ν' αγοράσω για το τέλος τον μηνός, και την άλλη μέρα εφόρτωσα από νωρίς εις το βαπόρι τη γυναίκα και να επτά παιδιά—τα γυόμελα είχαν πεθάνει μικρά και έπειτα εβγήκα πάλιν έξω να ξεκαθαρίσω ένα τελευταίο λογαριασμό που μ' απόμενε στη Σύρα. Ετρεξα ν' αποτοιχωθώ με μια χονδρή μαγκούρα πίσω από ένα φράκτη κοντά εις το καφενεδάκι της Άμμου, που επήγαινε κάθε βράδυ να παίξει τάβλι ο αχρείος πού εφίλησε τη γυναίκα μου και, όταν τον είδα να έρχεται, εξετρύπωσα σα φάντασμα, του έσφιξα το λαρύγγι διά να μη μπορη να γκαρίση και του πασάλειψα ένα ξύλο, που θα το θυμάται ακόμα.

Το άλλο πρωί ήμαστε εις την Αθήνα. Εβόλεψα τους δικούς μου σ' ένα μικρό ξενοδοχείο κ' έτρεξα να εύρω το βουλευτή. Ύστερα από την τόση αγάπη της Σύρας επερίμενα πώς θα με φιλήση. Μα εις την Αθήνα είχε γίνη σοβαρός. Μου είπεν ότι «η θέσις των υπουργικών βουλευτών είναι δύσκολος διά το πλήθος των απαιτήσεων», θα προσπαθήση όμως να μου εύρη μίαν μικράν θέσιν και να περάσω μετά οκτώ μέρες. Αυτά ξερά-ξερά, και ούτε ένα κάθισε, ούτε ένα τσιγάρο, ούτε τί κάμνει η γυναίκα σου, ούτε ένα λόγο για την υποτροφία του γιου μου ή της κόρης μου το λοχία. Ήθελα να μείνω λιγάκι με την ελπίδα πώς θα τα θυμηθή, είχαν όμως πολλήν εργασίαν. Τον αποχαιρέτησα με βαρεία καρδιά και ξαναπήγα με οκτώ μέρες. Μου είπαν πώς ήτανε εις τη Βουλή, την άλλη μέρα εις τη στρατιωτική Λέσχη, και την επομένη δεν ξεύρω που. Τρεις όλαις εβδομάδες επήγαινα πρωί βράδυ εις το σπίτι του και μόνο δυο φορές αξιώθηκα να του μιλήσω, χωρίς να επιτύχω να του βγάλω από το στόμα άλλο τίποτε παρά μόνο πώς φροντίζει και να έχω

υπομονή. Πώς όμως μπορούσα να έχω υπομονή, ενώ είχα επτά παιδιά να ταγίσω; Εις το βρωμόχανο όπου εκονεύαμεν μούχλα, στενοχώρια, κορέοι, φαγί με ξύγκι και έξοδα δέκα δραχμάς την ημέρα. Η αλήθεια είναι ότι ήμαστε και εννέα ανομάτοι, όλοι με γερά δόντια. Επέρασαν άλλες δέκα πέντε μέρες χωρίς τίποτις να γείνη. Τα λίγα μου χρήματα ετελείωσαν καί είχα και χρέος εις το ξενοδοχείον. Η μεγαλύτερη όμως σκάση μου ήταν όταν έβλεπα εις τες εφημερίδες, πως οι άλλοι Συριανοί κομματάρχες είχαν όλοι διορισθή άλλος αστυνόμος, άλλος εισπράκτορας, άλλος ζυγιστής εις το τελωνείο και ο μασκαράς που έδειρα, τροφοδότης εις το Λαζαρέτο. Μόνον η δική μου σειρά δεν ημπορούσε να έλθη.

Τούτο μου το εξήγησεν ένα πρωί ο ξενοδόχος. «Εκείνους, μου είπε, που μένουν εις την Σύρα, τους έχει ανάγκη για την επιρροήν του, ενώ συ εδώ τί καλό ή κακό μπορείς να του κάμης, έρημος σε ξένο τόπο; Πολύ φοβούμαι πώς σε περιπαίζει». Όταν το ήκουσα το αίμα μου ήρχισε να βράζει και έτρεξα εις του βουλευτή με την απόφασιν να του ομιλήσω παλληκαρίσσια, να του πω πως δεν μπορώ πλιά να περιμένω, γιατί εσώθηκε το χαρτζιλίκι μου και η υπομονή μου. Πηγαίνοντας ετοιμάζα το λόγο μου και ανέβηκα δύο-δύο τα σκαλοπάτια να του τον ξεφωνήσω. Ευρήκα το σπίτι άδειο, τα παράθυρα ανοιχτά και μόνον ένα αζυπόλητο στρατιώτη, που εσφουγγάριζε τα πατώματα κ' εμιλούσεν ελληνικά. Απ' αυτόν έμαθα «ότι ο κ. συνταγματάρχης απεστάλη υπό της Βουλής εις την Θεσσαλίαν προς μελέτην των υδραυλικών έργων και θα διατρίψη εκεί σε ένα μήνα και περισσότερον». Ένα μήνα! ενώ είχα καταντήση να μετρώ εις τα δάκτυλα τες ημέρες ακόμη και τες ώρες!

Το απόγεμα επούλησα με το ζύγι το ολίγο μας ασημικό, ξεχρώστησα τον ξενοδόχο κ' επήγαμε να καθίσωμε σ' ένα χαρβαλωμένο καλύβι που νοίκιασα δεκαπέντε δραχμές το μήνα κοντά εις το Αστεροσκοπείο. Μας απόμειναν οι τριάντα σιδηρόδρομοι. Μα αυτούς είχαμε κάμη τάξιμον να μη τους αγγίξωμεν, να τους φυλάγαμε για προίκα των κορών μας.

Έτυχεν όμως ν' αρρωστήση η μεγάλη, και να χρειασθή γιατρό, ζουμί, στρώμα, φανέλλα και σκεπάσματα ζεστά. Εσυλλογιστήκαμε τότε πως κάλλια πάλι ήτανε να λιγοστέψη η προίκα της παρά να την πάρη ο χάρος, ας είναι και χωρίς προίκα. Έβγαλα με βαρειά καρδιά τρεις μετοχές από την κασέλα μου να δώσω να τις πουλήσουν εις το Χρηματιστήριον. Εμπρός εις την πόρταν ήταν ένας μαυροπίνακας με τις τιμές του χαρτιού, και οι σιδηρόδρομοι ήτανε σημειωμένοι δραχμές εκατόν δέκα πέντε! Έμεινα ασβολωμένος. Ούτε το μισό της τιμής που τους είχα πάρη προ δυο μήνες! Αρώτησα ένα μεσίτη, ελπίζοντας ακόμη πώς μ' εγέλασαν τα μάτια μου ή πως είναι στον πίνακα λάθος. «Δεν

είναι, μου είπε, λάθος, μόνον είναι η χθεσινή των τιμή. Σήμερα έχουν μόνον ενενήντα». Ο άνθρωπος με είδε τόσο χλωμό πού μ' ελυπήθηκε και μ' επήρε εις το πλαγινό καφενείο να πιω ένα ρακί. Εκεί μέσα σύχιση και βοή πολλή. Άλλοι έλεγαν πώς είναι πανικός και πως θα περάση, και άλλοι πως οι σιδερόδρομοι και τ' άλλα χαρτιά του Γούστα δεν αξίζουν τίποτε και θα καταντήσουν γρήγορα εις το τίποτις.

Τρεις όλες εβδομάδες ηρχόμουν πρωί και βράδυ εις το χρηματιστήριο να να ιδώ τί τρέχει. Η καρδιά μου κτυπούσε σαν κουδούνι και προτού να σηκώσω τα μάτια εις τον πίνακα έκαμνα το σταυρό μου και έταζα κερί εις όλους τους αγίους, να με αξιώσουν να ιδώ σημειωμένη καλύτερη τιμή. Τίποτις

όμως δεν ωφελούσεν. Από ενενήντα δραχμές εξέπεσαν την άλλη μέρα εις ογδοήντα δύο, κ' έπειτα εβδομήντα, πενήντα, σαράντα, είκοσι, έως ότου δεν τους ήθελε πια κανένας σέ καμμιά τιμή. Δε σου λέγω τί νύκτες περνούσα. Δεν κατώρθωσα όχι να κοιμηθώ αλλ' ούτε καν να σταθώ στον ίδιο τόπο πέντε λεπτά. Πού όμως τόπος για περίπατο εις την τρύπα όπου είμαστε στοιβαγμένοι ο ένας απάνω στον άλλο; Γιά να μην κόψω εις τους δικούς μου τον ύπνο, αφού τους ελιγόστεψα το ψωμί, επερίμενα να κοιμηθούν, κ' έπειτα εύγαινα να ξεθυμάνω εις τα ερημοτόπια τριγύρω της καλύβας μας.

Ήταν Γενάρης, κι ούτε κρύο ένοιωνα ούτε βροχή ούτε κούραση καμμιά, αφού εξενύκτιζα εις τα βουνά. Μ' έτρωγεν η ανησυχία του τί θα γίνωμεν και η φούρκα, όταν εσυλλογούμεν πώς είκοσι χρόνια ξυπνούσα πρι φέξη, με τη ψύχρα και τη φουρτούνα, για να μαζέψω μία μία με το ψάρεμα και το σκάψιμο της λίγες χιλιάδες δραχμές που μ' έφαγαν οι αχρείοι σ' ένα μήνα.

Μια νύκτα μ' επαραμόνευσεν η γυναίκα μου οπίσω από την πόρτα, κι' όταν εγύρισα την αυγή, ήρχισε να με βρίζει πώς παίζω και παραλώ.

Αναγκάστηκα τότε να της τα πω όλα. Έπειτα το μετάνοιωσα, γιατί πάλι καλλίτερες ήτανε η βρισιές παρά τα κλάματα της δυστυχισμένης. Ένα-ένα αποπουλήσαμε τα λίγα πράγματα που μας απόμεναν, τα χαλιά, τους τετζερέδες, τα καλά ρούχα και αυτό το χρυσοκέντητο νυφικό μας πάπλωμα. Σου είπα πώς δεν γνώριζα κανένα. Αφού του κάκου εγύρεψα άλλη δουλειά, επήρα μια μέρα ένα σχοινί, όχι να κρεμασθώ, κ' επήγα να σταθώ εμπρός εις την Καπνικαρέα με τους Μανιάτες. Ο πρώτος της Σύρας λεβέντης έγινε χαμάλης! Με τα λίγα που εκέρδιζα κατόρθωνα να μην πεθάνωμεν, όχι όμως και να μη πεινούμεν.

Επεινάσες συ ποτέ σου;

-Πολλές φορές, όταν δεν ήξερα το μάθημα μου και μ' άφηνεν ο δάσκαλος νηστικό.

-Μη χωρατεύης με τη δυστυχία. Πείνα θα πη δυο μούχλα ψωμιά από το μπαγιατοπάζαρο για εννέα ανθρώπους. Το μισό του μισού απ' άσο χρειάζεται για να χορτάσουν, όταν μαζί με το ψωμί δεν τρώνε άλλο τίποτες παρά αγριόρροκες και φασκόμηλα που εμάζευαν τα παιδιά εις το βουνό. Όποιος δεν χορταίνει αργεί να κοιμηθή και δεν έχει ήσυχο ύπνο. Πολλές φορές τ' άκουα να παραμιλούν ωσάν να ωνειρεύονταν μεγαλείτερα κομμάτια ψωμί.

-Το όνειρο του ψωμιού το επήρες από την «Κόλαση» του Δάντε.

-Το Δάντε δεν τότε ξέρω. Ξέρω μόνο πως δεν υπάρχει χειρότερη κόλαση, παρά να βλέπης να υποφέρουν εκείνοι που αγαπάς και να μη μπορής να τους βοηθήσης. Ένα πρωί τέλος πάντων είδα στην εφημερίδα ότι εγύρισεν ο συνταγματάρχης από την Θεσσαλίαν κ' ετράβηξα ολόισια εις το σπίτι του. Ήταν δέκα η ώρα και τον ευρήκα ακόμη εις το στρώμα, μακάριο και ροδοκόκκινο, με κεντητό φεσάκι απάνω στη φαλάκρα του. Απόπινε τον καφέ του κ' έπαιζε μ' ένα γάτο. Εφάνηκε σαν να δυσκολεύεται να με γνωρίση, και δεν είχε και πολύ άδικο. Η στέρησι και η αγρυπνιά με είχαν κάμει να λειώσω σαν το κερί. Είχα καταντήση ο μισός και δεν ήμουν πλιά καλός ούτε για χαμάλης. Η δυστυχία με είχε κάμη και ταπεινό.

Σιγά-σιγά, και με καλό τρόπο, για να μη θυμώση άρχισα να του αραδιάζω όσα είχα να του πω. Αυτός όμως εξακολουθούσε να προσέχη πολύ περισσότερο εις τα παιγνίδια του γάτου παρά τα δικά μου λόγια. Τότε μ' επήρεν ο θυμός. Άρπαξα το γατί από το λαιμό, το ετίναξα εις την άλλη άκρη της κάμαρας και άρχισα να μιλώ δυνατά. Πως με τες μετοχές του και με τες ψευτιές του, με τες θέσες, τες υποτροφίες και τους γαμπρούς του, μας άφισε γυμνούς σέ ξένο τόπο, πώς μας αφάνισε, πως μ' ερήμαξε, πως πεινούμε και αν δεν κάμη τίποτες για μένα, θα του χώσω το λάζο μου στην κοιλιά και έπειτα θα πάω να πέσω στη θάλασσα με μια πέτρα από λαιμό.

Ενώ εξητούσε να με ησυχάση, άνοιξεν η πόρτα κ' εμπήκεν ένας μισόκοπος καμαρωμένος και γελαστός, με ώμορφη χωρίστρα, με μόςχο εις το μαντύλι και χείλια χονδρά σαν αράπης. Ο συνταγματάρχης τον έκραξε σιμά του, άρχισαν να κρυφομιλούν, κ' έπειτα γυρίζει και μου λέγει: «Πήγαινε απόψε στις πέντε να εύρης τον κύριον δημοτικόν σύμβουλον, που έχει θέσι για σένα». Φαντάζεσαι ότι δεν έλειψα. Ο κύριος δημοτικός σύμβουλος μ' αρώτησεν αν γνωρίζω ολίγην κηπουρικήν, και αφού του είπα πώς αυτή είναι η δουλειά μου, μ' έβαλε σ' ένα αμάξι και με έφερεν εις το αντικρυνό καφενέιον η «Ματαιότης».

Εκεί εφώναζεν ένα παπά και ένα φουστανελά, μ' εσύστησεν εις αυτούς, μου είπε πώς η υπόθεσίς μου είναι τελειωμένη, πώς θα έχω εξήντα δραχμάς τον μήνα, ίσως και τυχερά, και να υπάγω αύριον το πρωί ν' αναλάβω τα καθήκοντά μου κηπουρού. Είχε σκοτεινιάσει και από κει πού ήμαστε δεν έβλεπα παρά μερικά δένδρα απ' επάνω από ένα τοίχο. Εφантаζόμουνα πώς αυτό ήτανε περιβόλι και μόνον την άλλη μέρα, όταν επήγα ν' αναλάβω τα καθήκοντα, ως τα έλεγε, έμαθα πώς κηπουρός δεν πάει να πη περβολάρης, καθώς ενόμιζα, μόνο νεκροθάπτης. Η τέχνη δεν μου άρεσε καθόλου. Ξέρεις πώς εμείς οι Συριανοί δεν αγαπούμε να έχωμεν πολλά ανακατώματα με τους αποθαμένους και το βράδυ αλλογουρίζομεν, για να μη περάσωμεν απ' εμπρός από νεκροταφείο. Τες σαβανώτρες και τους νεκροθάπτες τους φέρνουμε όλους απ' έξω, από τη Μύκονο ή τη Σαντορίνη, γιατί παρά να μαλάξη νεκροκρέβατα και κουφάρια θα προτιμούσε κι ο πιό ξεπεσμένος Συριανός να μαζεύη *καβαλίνα*. *Εφοβούμουν μη με συχαθή και η γυναίκα μου. Αυτή όμως δεν εσυλλογίζονταν τώρα άλλο, παρά ψωμί για τα παιδιά της και μ' εβίαζε να δεχθώ.*

Τον πρώτο καιρό υπόφερα πολύ. Σκάπτοντας τη μαύρη εκείνη γη του νεκροταφείου, τη γεμάτη κόκκαλα και σάπια σανίδια, δεν μπορούσα να μη θυμηθώ το κόκκινο χόμα του βουνού μου, που μύριζε θυμάρι, τες ρωδιές, το κοτέτζι, τα γουρούνια και τ' άλλα πού ήτανε όλα δικά μου. Από νοικοκύρης νεκροθάπτης. Άσχημη αλλαξιά!

Ο πρώτος που μου έλαχε να κατεβάσω εις το λάκκο, ήτανε εκείνος εκεί κάτω ο Κασματζής πον εκοίταζες τη φωτογραφία του, μοναχογιός είκοσι χρονών. Η μάνα του έκλαιε σαν αλαφίνα. Εφούσκωσαν και τα δικά μου μάτια και με περιγελούσαν οι φανοφόροι και οι παπάδες. Την νύκτα εφοβούμουν να μείνω μονάχος, έβλεπα στον ύπνο μου εκείνους πού είχα θάψει και το ψωμί που έτρωγα μου φαινότανε πώς μυρίζει λιβάνι.

Με τον καιρόν όμως εσυνείθισα να μη σκιάζωμαι τους αποθαμένους και να λυπούμαι ολιγότερο τους ζωντανούς.

-Ωστε, του είπα, είσαι τώρα πλέον ευχαριστημένος;

-Ευχαριστημένος! ανέκραξεν ο Ζώμας, του οποίου ήστραψε και πάλιν το βλέμμα. Άκουσε να μάθης και τ' άλλα. Γιά να είμαι πιό κοντά στη βρωμοδουλειά μου, και να πλερώνουμε και λιγώτερο νοίκι, εκουβαληθήκαμε από το βουνήσιο καλύβι μας του Ραγκαβά, όπου ήταν τουλάχιστο το αγέρι καθαρό, σ' ένα σοκάκι της Βάθειας κοντά εις το παλαιό γεφύρι. Περιπαίζετε τους Ζιώτες και τους Συριανούς πώς κοιμούνται αγκαλιά με τα γουρούνια. Πες μου όμως αν είδες εκεί

χειρότερα γουρουνοχώρια από τους φτωχικούς μαχαλάδες των Αθηνών ή άλλη τέτοια Βάθεια πουθενά; Το καλοκαίρι σκόνη με την κουτάλα· νερομαζώματα και λάσπη ως το γόνατο άμα στάξει ο ουρανός, και σε κάθε δρόμο μια φρακτή ή άφρακτη μάνδρα, ο απόπατος όλης της γειτονιάς! Πού όμως να πάνε όσοι πηγαίνουν εκεί, αφού οι γιατροσύνεδροι, οι αρχιτέκτονες, οι αστυνόμοι, οι δήμαρχοι και οι νομάρχαι σας θεωρούν όλοι τ' αναγκαία περιττά; Αντίκρυ μου έχω ένα χασάπη πού σφάζει στη μέση του δρόμου ζώα μικρά και μεγάλα, γίδια, πρόβατα και βιδέλα, και τρέχουν πάντοτε δύο ποταμοί, ο ένας κόκκινος από αίμα, και ο άλλος πράσινος από κοπριά και χολή. Φωνάζουν οι γειτόνοι, μα τί μπορεί να κάμη η Αστυνομία αφού εις τον τοίχο του χασαπιού είναι κρεμασμένα χαντζάρια, γιαταγάνια, κάμες, πάλες και κουμπούρες; Τέλειο οπλοστάσιο και στη μέση η εικόνα του Πρωθυπουργού δαφνοστεφανωμένη, σαν να σου λέγει ότι έχει ο φίλος του την άδεια να μας φέρη λοιμική· και αν του κάμη κανένας παρατήρησι, να τον σφάξη κ' εκείνον, καθώς τα πρόβατα και τα βιδέλα, για να μάθουν οι άλλοι να σωπαίνουν. Παραπέρα είναι μια αποθήκη κακογδαρμένα τομάρια, που αναγκάζουν να φράξη τη μύτη του όποιος δεν έχει συνάχι.

Άλλη πληγή είνε ο μπακάλης και χειρότερο γουρούνι ο μανάβης. Και δεν είναι ένας ή δυο, αλλά είκοσι, πενήντα, εκατό, όλοι με προστασία και τόση μάλιστα, πού ένα καλοκαίρι, που έτυχε να είναι ολιγώτερο ή χειρότερο το νερό, μας επλάκωσε κοιλιακός τύφος και άρχισαν να πεθαίνουν σαν τες μύγες τα παιδιά. Τέσσερα δικά μου έθαψα το ένα μετά το άλλο σ' εκείνη τη γωνιά, κοντά στο μνήμα του Γεννάδιου, εκεί πού εκαμάρωνες την άσπρη γαρουφαλιά.

-Εκεί, του είπα, εμέτρησα τέσσερα σταυρουδάκια κολλητά.

-Έχε λίγη υπομονή. Ακόμη δεν είχαμεν αποκλάψει τα τέσσερα παιδιά, όταν γυρίζοντας ένα μεσημέρι από τη δουλειά μου βλέπω από μακριά, εμπρός στην πόρτα του σπιτιού μας κόσμο πολύ. Άνδρες, γυναίκες και κόκκινες στολές κλητήρων. Άρχισα να τρέμω και έπειτα να τρέχω. Εσίμωσα και το πρώτο πράγμα που είδα ήταν η γυναίκα μου, σωριασμένη κατά γης, ανάμεσα σέ δυο γειτόνισσες, που την έτριβαν με ξύδι να την ξελιγοθυμήσουν, και στο πλάγι της ένα άλλο αναίσθητο καταματωμένο σωρό. Ο σωρός ήταν ο Γιάννης μου, εκείνος πού μ' έλεγε πως θα κάνη υπότροφο ο βουλευτής. Τον είχε στείλη, η μάνα του να ψουνήση και τον επλάκωσεν ένας άμαζας, που έτρεχε σαν κυνηγημένος λαγός σε στενό δρόμο γεμάτο κόσμο· 4

Ο Γιάννης πέθανε μετά δυο ώρες. Όλοι τον έκλαιαν κι αναθεμάτιζαν τ'

αμάξια και την αστυνομία. Ο νεκροσκόπος μας έλεγε πως έκαμε τον λογαριασμό και πως ανάλογα του πληθυσμού περισσότερους ανθρώπους σκοτώνουν οι αμαξάδες εις τας Αθήνας, παρά αι τίγρεις εις τας Ινδίας. Γιατί όμως να μη κάμη το κέφι του κι' ο αμαξάς, αφού έχει κι' εκείνος προστασία, τα δικαίωμα δηλαδή να μας σακατεύη με το αμάξι του, καθώς ο χασάπης κι' ο μανάβης να μας αρρωστούν με τη σαπίλα και την αποφορά τους; Αξαπλώνοντας το πέμπτο μου παιδί κοντά εις τ' αδέλφια του, εσυλλογούμουν με πίκρα και με καημό, πως εις το νεκροταφείον της Βάθειας δεν θα είχα ούτε καν την παρηγοριά να σκάψω το λάκκο κανενός υπουργού, βουλευτή, νομάρχη, δημοτικού συμβούλου, ή άλλου προστάτη των φονιάδων, γιατί όλους αυτούς τους πηγαίνουν εις το αρχοντικό νεκροταφείο.

Τον ακόλουθο χρόνο τον περάσαμε πλέον ήσυχα. Έβλεπα μόνο τη γυναίκα μου ν' αναστενάζη κόπτοντας μεγαλύτερα κομμάτια ψωμί εις τα παιδιά που μας απόμεναν. Εσυλλογούνταν η δύστυχη πως το παραπάνω ήταν το μερδικό των αποθαμένων. Η κόρη μας είχε μεγαλώσει και έφθασε στην ωμορφιά της μάννας της, καθώς που ήταν τον καιρό που σ' εξετρέλλαινε στη Σύρα. Μόνο που η κόρη θα σου άρεσε ολιγώτερο γιατί αυτή ήταν λιγόλογη και σεμνή σαν εικόνα. Την είχαμε βάλει σ' ένα εργοστάσιο γυναικήσιω καπέλλω και μας έφερνε είκοσι δραχμάς τον μήνα και κάτι περισσότερες ο μοναχογυιός μου ο Πέτρος, πού είχε γίνη στοιχειοθέτης. Μ' αυτά και τη νεκροθαπτική μου εκαταφέρναμε να ζούμε. Εφρόντιζα και σε κάθε λείψανον να γεμίζω τες τσέπες μου παξιμάδια. Ήλθεν όμως η επιστράτευσι και μας επήραν τον Πέτρο να τον στείλουν να ετοιμασθή για πόλεμο στη Θεσσαλία. Εμείς εκλαίγαμε, ενώ αυτός ήτο κατενθουσιασμένος και δεν ωνειρεύονταν άλλο παρά δόξεις, γαλόνια, σκοτωμούς πασάδων και χανούμισσες με διαμάντια.

Τον συνταγματάρχη είχα χρόνο να ιδώ και προσπαθούσα να τον ξεχάσω, όταν μου μήνυσε ένα πρωί να περάσω από το σπίτι του για μια υπόθεσι σπουδαία. Είχε και πάλι ο μασκαράς εις το στόμα το ζαχαρένιο χαμόγελο και τα γλυκά λόγια της Σύρας. Μου έκαμε παράπονα πως τον ξεχνώ, ενώ αυτός δεν έπαυσε να μ' αγαπά· πως ελπίζει να μου εύρη γρήγορα καλύτερη θέσι και έχει έτοιμο το γαμπρό που μου είχαν υποσχεθή.. Αυτά εσήμαιναν πως απέθανεν ο γέρω Δήμαρχος της Σύρας και ήθελε να γράψω του πεθερού μου και των άλλω μου συγγενών να υποστηρίξουν το δικό τον υποψήφιο στην εκλογή. Δεν είστευα τίποτε από όσα μου υπόσχονταν και μετά το κακό που μου έκαμεν, είχα περισσότερη όρεξη να τον πνίξω παρά να τον δουλέψω. Ημπορούσε όμως να με κάμη να χάσω τη θέσι μου, και του υποσχέθηκα να ετοιμάσω, τα γράμματα αμέσως. Το απόγευμα έστειλε να τα πάρη μ' ένα

υπαξιοματικό. Αυτός ήταν ο γαμπρός, γερό παληκάρι, καλοστολισμένο, που μ' άρεσε πολύ εμένα και της γυναίκας μου, αφού μάλιστα μας είπε πως εκκληρονόμησε πέρσυ από τη μητέρα του ένα φούρνο στο Ροδακίό. Δεν ξέρω όμως τί είχε και δεν άρεσε της κόρης μας καθόλου. Όταν την ρωτήσαμε μας αποκρίθηκε πως δεν της εφάνηκαν τα μούτρα του καλού ανθρώπου και πως έχει το ενα μάτι πράσινο και το άλλο μαβί. Αυτά μ' έκαμαν να θυμώσω. Της είπα με χονδρή φωνή πως ένα κορίτσι που δεν έχουν οι γονιοί του να το χορτάσουν ψωμί δεν πρέπει να κάμη τη χαδούσα και να ψιλολογά για το χρώμα των ματιώ. Εξαμήλωσεν η καημένη τα δικά της και άρχισε να κλαίη και να μας λέγη ότι θα κάμη το θέλημά μας.

Η μεγάλη μας συλλογή ήταν ο Πέτρος πού πρώτα μας έγγραφε τακτικά και τώρα μας άφηνεν ένα μήνα χωρίς είδηση καμμία. Του εγράφαμε και δεν απαντούσε· εξετάζαμε δεξιά και αριστερά και κανένας δεν ήξευρε ή δεν ήθελε να μας πη. Η κόρη μου εξεφύλλιζε μαργαρίτες και η γυναίκα μου αρωτούσε τα χαρτιά πού βρίσκεται και τί κάμνει, έως ότου ένας δεκανέας, που εγύριζεν από το στρατόπεδο, ήλθε μια μέρα να της φέρη το φυλακτό, που του κρέμασεν εις το λαιμό του Πέτρου όταν εξεκίνησεν εις τα σύνορα, και να της πη ότι δεν έχει πλιά γυιό, πως του έκλεισεν ο ίδιος τα μάτια αφού εβασανίστηκε τρεις εβδομάδες εις το νοσοκομείο. Ο μαντατοφόρος είχε πάθη κ' εκείνος πυρετό και ήταν ακόμη κίτρινος σαν το θειάφι• εγένετο όμως κόκκινος από το θυμό, όταν μας έλεγε πόσα υπόφεραν αυτός και οι σύντροφοι του εις τη Θεσσαλία. Και το σκληρότερο βάσανο τους ήταν πως δεν ελπίζανε πλια να πολεμήσουν με άλλον εχθρό παρά το κρύο, τη γύμνια και τη δυσεντερία.

Από τα επτά παιδιά που είχα φέρη στην Αθήνα δεν μου απόμενε παρά μια κόρη, και ούτ' εκείνη εφαίνονταν ευχαριστημένη. Επροσπαθούσε για το χατήρι μας να περιποιηθή τον αρραβωνιαστικό της και δεν κατώρθωνε να κρύψη τη στενοχώρια της. Ενα πρωί μ' επήρην εκείνος κατά μέρος να μ' αρωτήση τί προίκα ελογάριαζα να του δώσω. Ο αναθεματισμένος βουλευτής για να μας τον έχη κολλητό έως να τελείωση στη Σύρα η δημοτική εκλογή, τον άφηνε να πιστεύη πως κάτι μας απομένει. Του είπα τότες εγώ πως με τες καλές συμβουλές του συνταγματάρχη απομείναμε με το ποκάμισο και δεν έχω άλλο να του δώσω παρά μόνο την κόρη μου και την ευχή μου. Δεν μου έκαμε καμμιά παρατήρησι και εξακολούθησε να έρχεται στο σπίτι καθώς πρώτα. Παρατήρησα μόνο πως απ' την ημέρα εκείνη άλλαξαν οι τρόποι του με το κορίτσι. Άρχισε να φέρεται μαζί της σαν σουλτάνος. Δεν επρόσεχεν εις τα λόγια του, την έπιανεν από τη μέση και την εκυνηγούσε να την φιλήση. Αυτά τα καμώματα δεν μας άρεζαν διόλου.

Εσυλλογούμεθα όμως τη δική μας φτώχεια και το δικό του φούρνο. Ένα βράδυ που το επαράκαμνε και ήθελε να την καθίση με το ζόρι επάνω στα γόνατα του, του ξέφυγεν από τα χέρια κ' έτρεξε να κλειδωθή στην άλλη κάμαρα. Έφυγε κ' εκείνος αγριωμένος χωρίς να μας πη καλή νύκτα. Ξαναήλθεν όμως την επομένη μέρα και τες άλλες και το φέρσιμο του ήτανε πλέον ανθρωπινό. Αυτό το εξήγησα εγώ πως την αγαπά, και πως είχε μετανοήση για το βάρβαρό του τρόπο. Εκεινής όμως η αντιπάθεια είχε γίνη τρομάρα.

Επέμενε να μας λέγη πως δεν έχουν τα δυο του μάτια, το ίδιο χρώμα· και έχανε την όψιν της σαν άκουε το πάτημά του.

Μετά μερικές ημέρες την επεριμέναμεν ένα βράδυ να γυρίση από το εργοστάσιο για να δειπνήσουμε· η ώρα όμως επερνούσε και δεν εφαίνονταν. Εις την αρχή υποθέσαμε πως την κρατούν για βιαστική δουλειά εις το καπελλάδικο, καθώς έτυχε και άλλη φορά, έπειτα αρχίσαμε να ανησυχούμε μήπως μας εξέκοψε για να γλυτώση από το λοχία. Αυτό όμως δεν ήτανε εις το χαρακτήρα της, γιατί μας αγαπούσε και ήτανε έτοιμη να κάμη το θέλημα μας.

Μετά μισή ώρα πήγα να την ζητήσω στο καπελλάδικο. Με είπαν ότι είχε φύγει τη συνηθισμένη ώρα εις τα επτά. Εγύρισα εις το σπίτι ελπίζοντας να την εύρω εκεί. Δεν είχε φανή, ούτε ο λοχίας· επήγα να τον ζητήσω εις τον στρατώνα· δεν ήξευραν πού ήταν· επήγα εις του βουλευτή· είχε δυο μέρες να τον ιδή και μου έκαμε και την παρατήρησι πως δεν είχε ο λοχίας κανένα λόγο να κλέψη το κορίτσι, αφού ήμουν πρόθυμος να του το δώσω. Επήγα τότε να ξυπνήσω δύο γειτόνους και ανάψαμε φανάρια να ιδούμε μήπως εγλύστρησε σε κανένα από τα βάραθρα και ξεροπήγαδα της Βάθειας, που καταπίνουν ανθρώπους κάθε σκοτεινή νύκτα. Τα εξετάσαμεν όλα και δεν είδαμεν τίποτε. Εξεπήδησα έπειτα εις την αστυνομίαν να ερωτήσω ποιους επλάκωσαν από το πρωί οι αμαξάδες. Την ημέραν εκείνην δεν είχαν πλακώση κανένα, και μόνον ο σιδερόδρομος ένα βώδι. Ο διευθυντής μ' ελυπήθηκε και μου είπε πως θα ενεργήση δραστήρια και γρήγορα θα μάθη τί έγινε το κορίτσι μου. Μ' αρώτησε ποίοι εσύχναζαν εις το σπίτι μου και μου εφάνηκε πως εστραβομούριασε όταν του ανέφερα το λοχία Μεϊντανό. Επερίμενα πως θα μου πη τίποτες γι' αυτόν. Μου είπε μόνο καλή νύκτα και να έχω υπομονήν.

Επέρασαν άλλες τέσσερες μέρες χωρίς τίποτε να κατορθώση. Εξαναπήγα τότες εις του βουλευτού και άκουσα πάλι πως δεν ξεύρει τίποτες και δεν είδε τον Μεϊντανό. Αυτή όμως τη φορά έμοιαζε σαν στενοχωρημένος, απόφευγε το μάτι μου κ' εβιάζετο να με ξεφορτωθή. Την άλλη μέρα ευρέθη η κόρη μου. Ξέρεις τί είχε γείνει;

-Πώς θες να το ξέρω;

-Ο Μείντανός με δυο άλλους αχρείους την ακολούθησαν όταν έβγαιναν από το εργοστάσιο ως το γεφύρι της Βάθειας. Εκεί την έπιασαν, της έφραξαν το στόμα, την έρριξαν σ' ένα αμάξι, την επήγαν εις το βρωμόσπιτο μιανής Κέρας Βασιλικής, την ατίμασαν, την εβασάνισαν όλη νύκτα και την άφησαν εκεί αναίσθητη και μισαποθαμένη. Τον Μείντανό τον έκρυπτεν ο βουλευτής τρεις ημέρες εις το υπόγειο του σπητιού του, έπειτα τον έκαμε να δραπετεύη.

-Αυτά, του είπα, είναι πράγματα πού ακολουθούν κάθε μέρα. Με πέντε λεπτά τα χορταίνεις σε κάθε εφημερίδα.

-Με τη διαφορά, απήντησεν αποτόμως, ότι ηκολούθησαν της κόρης μου, και δεν είναι για μένα το ίδιο. Την εφύλαγαν εκεί κοντά εις το τμήμα της Βάθειας. Έτρεξα να την σηκώσω στην αγκαλιά μου και να την πάω της μάνας της.

Όλη νύκτα εκλαίαμε γονατιστοί εις το προσκέφαλο της και της εφιλήσαμε χέρια και πόδια, κι ούτε μας αποκρίνονταν, ούτε γύρισε να μας δη.

Εφοβούμεθα πως είναι κακιωμένη μαζί μας. Επειτα ήλθαν δύο γιατροί και μας είπαν ότι είχε τρελλαθί.

Τους ιατρούς εσυντρόφευεν ο αστυνόμος. Αφού έφυγαν εκείνοι, άρχισε να μου λέγη πως ο Μείντανός είναι ένας αχρείος, που έχει στή ράχι του κατηγορίες για βιασμούς και φόνους. Τον προστατεύει όμως ο βουλευτής Σύρου, που τον εγλύτωσε δυο φορές, και θα ήτο τρέλλα να τα βάλλω μ' ένα συνταγματάρχη και υπουργικό βουλευτή, τώρα μάλιστα πού άρχισαν η δουλειές της Κυβερνήσεως να στραβώνουν και τον έχει ανάγκη. Ό,τι και αν έκαμνα και όσον και αν εφώναζα δεν θα κατώρθωνα τίποτες, εν ω αν εσώπαινα, ημπορούσε να γίνη κάτι για μένα, ως π. χ. να βάλουν την κόρη μου χάρισμα εις το φρενοκομείο. Δεν αποκρίθηκα τίποτες, γιατί την απόφασί μου την είχα πάρει. Έγραψα του πεθερού μου να φροντίση, όσο πτωχός και αν είναι, για την κόρη του και την εγγονή του. Εφίλησα τες δυο δυστυχισμένες, έκαμα το σταυρό μου, επέρασα στή ζώνη το λάζο μου και εις τας δέκα η ώρα επήρα το δρόμο του σπιτιού του βουλευτή, με απόφασι να τον σκοτώσω και ό,τι γείνη ας γείνη. Ευρήκα την πόρτα του ανοικτή και τη σάλλα του γεμάτη. Ήταν εκεί και ένας από τους δύο ιατρούς που ήρταν σ' εμένα το πρωί και παρακάτω ένας παπάς με το διάκο του που εκρατούσε τη μετάληψι και το πετραχήλι. Κανένas δεν επρόσεξεν όταν εμπήκα. Εκρύβηκα απ' οπίσω από την κουρτίνα του παράθυρου και απ' εκεί

άκουσα πως μετά το πρόγευμα είχαν έρτει του συνταγματάρχη αποπληξία, πως απέμεινεν ο μισός παράλυτος και κινδυνεύει. Τώρα εσυζητούσαν αν πρέπει να του πάνε αμέσως τον παπά ή να περιμένουν να γίνη καλύτερα ή χειρότερα.

Μετά λίγην ώρα εβγήκεν από την κρεβατοκάμερα άλλος γιατρός που είπε πως πρέπει ν' αφήσουν τον άρρωστον να ησυχάση. Λίγο—λίγο άρχισεν ο κόσμος να φεύγη, έως ότου δεν απέμειναν παρά ο γιατρός, ο παπάς και δυο σπιτικοί φίλοι. Τα μεσάνυκτα επήγαν κ' εκείνοι να εξαπλωθούν εις το επάνω πάτωμα, αφού έδωκαν παραγγελία εις τον στρατιώτη της υπηρεσίας να μείνη στη σάλλα και αν τύχη τίποτες να τους κράξη. Εκείνος όμως δεν εσυλλογίζονταν παρά πώς να περάση την νύκτα του αναπαυτικά. Έβαλεν ένα κερί σε μια καθέκλα κοντά εις το ντιβάνι, απλώθηκεν απάνω με τα παπούτσια, επήρε να διαβάση μιαν εφημερίδα, και μετά πέντε λεπτά άρχισε να ρουχαλά. Τώρα ήταν η δική μου σειρά, όχι βέβαια να ρουχαλήσω.

Εβγήκα από την κρύφτη μου, έсуρα το λάζο, επέρασα εις το πλαγινό δωμάτιο και εκλείδωσα οπίσω μου την πόρτα. Ήταν η ίδια κάμαρα πού με εδέχθηκε προ τρία χρόνια παίζοντας με το γάτο, με τη διαφορά πως αντ'ίς κεντητό φεσάκι εφορούσε τώρα εις το κεφάλι μια φούσκα με πάγο και εις τα πόδια αντ'ίς παντόφλες συναπισμούς. Με όλο του το χάλι του απέμεινεν ακέραιο το λογικό. Μ' εγνώρισεν αμέσως και όταν εσήκωσα απάνω του το μαχαίρι, κρίζοντας αυτόν «φονηά των παιδιώ μου!», άπλωσεν ο φόβος στην όψι του θανάτου πρασινάδα. Ήταν άφωνος και παράλυτος και δεν μπορούσε ούτε να παρακάλεση ούτε να γονατίση. Όσα όμως δεν ημπορούσαν να κάμουν τα γόνατα και η γλώσσα τα έκαμνε το μάτι. Το βλέμμα του μου έλεγεν Αμάν! μου φιλούσε τα χέρια, μου έγλειφε τα πόδιά. Δεν μ' εβάσταζεν η καρδιά να χτυπήσω το άρρωστο εκείνο ανδράποδο. Άδικον όμως θα ήταν να μείνουν τα παιδιά μου χωρίς εκδίκησι καμμιά. Έβαλα στή θήκη το λάζο και έφτυσα στο πρόσωπο τον κύριον συνταγματάρχη, και αντί να θυμώση διά το φτύσιμον, μ' εκοίταξε, σαν να μου έλεγεν ευχαριστώ που του χάρισα τη ζωή.

-Και πως ετελείωσεν αυτή η ιστορία;

-Ο συνταγματάρχης εγλύτωσε και έφυγεν εις τα λουτρά. Η κόρη μου εβασανίστηκε ακόμη μερικούς μήνες, κ' έπειτα την εξάπλωσα κ' εκείνη κοντά εις τα άλλα πέντε. Δεν έχω δίκαιο να λέγω, ανάθεμα εις την πολιτική;

-Πταίεις όμως και συ, του είπα, που ανακατεύθης εις αυτήν. Και συ και

όσοι άλλοι μαζεύετε ψήφους και πιστεύετε εις όσα σας λέγουν.

Το επιχείρημά μου, αντί να τον αποστομώση, τον έκαμε να σηκωθεί βροντόλαλος και φοβερός. Τα μάτια του εσπινθοβολούσαν και μου έσφιξε τα χέρια πού μ' έκαμε να πονέσω.

-Μη το λες, μου είπεν, αυτό, γιατί δε σου κάμνει τιμή. Το «συ φταις γιατί μ' επέστεψες» άφησε το εις τους λωποδύτες του χρηματιστηρίου. Όσον ευκολώτερα πιστεύομεν και ταχύτερα λησμονούμεν, τόσον μεγαλειτέρα είνε η ασυνειδησία εκείνων πού μας απατούν. Όσον πλέον κουτός, άκακος και απονήρευτος είναι ο λαός, τόσον περισσότερον έπρεπε να τον συμπαθούν και να τον λυπούνται, αντί να νομίζουν πως η κουταμάρα και η καλωσύνη του τους δίδει το δικαίωμα να τον γδαίρνουν ως το κόκκαλο, να τον καταδικάζουν εις την βρώμαν, την αρρώστιαν και την ατιμίαν, να φέρνωνται μαζί του καθώς οι άκαρδοι εκείνοι καρραγωγείς, που σκοτώνουν τ' άλογα από το πολύ φόρτωμα και το πολύ ξύλο για το λόγο πού δεν δαγκάνουν και δεν κλωτσουν. Αν έχης μέσα στο στήθος σου καρδιά και όχι πέτρα, μη λες πως φταίει ο λαός, αλλά φώναζε μαζί μου: «Ανάθεμα εις τους λαοπλάνους!»

Την χάριν ταύτην δεν ημπόρεσα να κάμω εις τον δυστυχή νεκροθάπτην, διότι ολίγην έχω φωνήν και δεν αγαπώ τας φωνάς. Αν ενόησα αυτόν καλά, εκείνο το οποίον εξήτει, παραβάλλων τους πολιτικούς μας προς καρραγωγείς, ήτο, καθώς υπάρχουσιν αλλαχού εταιρείαι προς προστασίαν των ανυπερασπίστων πλασμάτων, αλόγων, γάτων, περιστερών και άλλων περωτών και μαστοφόρων, ούτω να συστηθή και εις την Ελλάδα προστατευτική των ψηφοφόρων.

ΤΕΛΟΣ

.

..

...

τέλος?

Μία υπόσχεση.

Τα έργα του Εμμανουήλ Ροΐδη ανήκουν πλέον στο δημόσιο τομέα (public domain) και προσφέρονται ελεύθερα χωρίς χρέωση. Στο πλαίσιο της διάδοσης του έργου του μεγάλου Σατιρικού συγγραφέα σε ευρύτερο κοινό, το **PassaTempoArt**© θα παρουσιάσει επιλεγμένα κείμενά του σε μορφή δωρεάν ηλεκτρονικών βιβλίων, συνοδευόμενα από σχολιασμό και ανάλυση, ώστε ο αναγνώστης να εμβαθύνει στο ύφος και τη θεματολογία του μεγάλου σατιρικού συγγραφέα.

Για να αποκτήσετε τα δωρεάν ηλεκτρονικά βιβλία, **επισκεφθείτε** την ιστοσελίδα:

<https://passatempo.art/e-books#0143e29b-5948-409c-8a17-1bba5e9d540f>

<https://passatempo.art/>

Τι έμαθα...

☛ «Ανάθεμα εις την πολιτικήν.»

☛ «Το ‘συ φταις γιατί μ’ επέστεψες’ άφησε το εις τους λωποδύτες του χρηματιστηρίου.»

☛ «Ανάθεμα εις τους λαοπλάνους!»

☛ «Ο θρήνος του Ζώμα δεν είναι απλώς η εξομολόγηση ενός χαμένου ανθρώπου· είναι ο καθρέφτης μιας κοινωνίας που αδιαφορεί για τους αδύναμους.»

☛ «Εις το νεκροταφείον της Βάθειας δεν θα είχα ούτε καν την παρηγοριά να σκάψω το λάκκο κανενός υπουργού, βουλευτή, νομάρχη, δημοτικού συμβούλου, ή άλλου προστάτη των φονιάδων, γιατί όλους αυτούς τους πηγαίνουν εις το αρχοντικό νεκροταφείο.»

☛ «Πείνα θα πει δυο μούχλα ψωμιά από το μπαγιατοπάζαρο για εννέα ανθρώπους.»

περιεχόμενα

<i>Περί πνευματικών δικαιωμάτων ή Κάτι για κάποιους που δεν...</i>	<i>3</i>
<i>Κάτι για την εποχή του Ροΐδη</i>	<i>4</i>
<i>Κάτι για τον Εμμανουήλ Ροΐδη</i>	<i>6</i>
<i>Πλοκή & Κεντρικά Θέματα του έργου του Ροΐδη «Το Παράπονον του Νεκροθάπτου»</i>	<i>8</i>
<i>ΤΟ ΠΑΡΑΠΟΝΟΝ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΘΑΠΤΟΥ</i>	<i>10</i>
<i>Μία υπόσχεση</i>	<i>30</i>
<i>Τι έμαθα</i>	<i>31</i>